

Växt- och kontrollavdelningen
Jens Weibull
jens.weibull@jordbruksverket.se

Referensgruppen för odlad mångfald, 2021-10-26

Mötet genomfört som ett hybridmöte (fysiskt i Jönköping och via Zoom)

Närvarande:

Björn-Axel Beier, Naturvårdsverket; Sanna Black Samuelsson, Skogsstyrelsen; Erik Blomqvist, Föreningen Sveriges stadsträdgårdsmästare; Carin Bunnvik, Jordbruksverket (ordförande); Bo Gertsson, Lantmännen Lantbruk; Anders Glassel, Statens fastighetsverk (SFV); Jonatan Leo, SLU; Alva Lindvall, SLU/LAPF (observatör); Florian Maindl, Föreningen Sesam; Ulf Nilsson, FOR; Gustav Olsson, Kulturen; Helena Persson, SLU/Pom; Karin Persson, SLU/Nationella genbanken; Maja Persson, LRF Trädgård; Jan Svensson, NordGen; Åsa Thorsell, Riksantikvarieämbetet; Annika Vinnersten, Uppsala linneanska trädgårdar; Jens Weibull, Jordbruksverket (sekreterare)

Frånvarande: Mats Andersson, Sveriges pomologiska sällskap

1. Öppnande

Carin Bunnvik öppnade mötet och dagordningen godkändes.

Alva Lindvall, kommunikatör på deltid för Pom, presenterade sig.

2. Planering inför 2021

i. Kort om budgetläget

Carin informerade kortfattat att regeringens budgetproposition för 2022 inte hade innehållit några särskilda skrivningar, men konstaterade samtidigt att slutgiltigt besked kan väntas först i och med Jordbruksverkets regleringsbrev som kommer strax innan jul.

ii. Om mål och aktiviteter

- **Jens** presenterade utfallet av det nya programförslagets mål och aktiviteter under 2021 (bilaga 1). Av sammanlagt 33 olika åtgärder kan tio sägas ha genom-

förts, ytterligare tio är i olika genomförandefaser och 13 har inte kunnat inledas. Anledningen är framför allt brist på resurser (se även pkt 4 – Helenas rapport).

Helena kommenterade den prekära ekonomiska situationen vid Nationella genbanken som bland annat innebär att tjänster (efter pensionering) inte har kunnat återbesättas, och fältpersonal kan inte heller rekryteras. Kostnaderna för arrende, hyra och skötsel växer i takt med materialet i genbanken. Helena understök att de alltmer urholkade anslagen nu innebär att Poms finansieringsnivå *de facto* är på väg mot Alternativ 3 – ”Minskad kostnadsram” – i det förslag som lämnades till regeringen 2019. För 2022 är det än hårdare prioriteringar som gäller, menade hon.

- **Agneta Börjeson**, nu i slutet av sitt utredningsarbete kring förökning av genbanksmaterial, avlade rapport (bilaga 2). Genom enkäter har Agneta samlat in information kring utbud och efterfrågan av frö från spannmål, trindsäd, kålrot, grönsaksbaljväxter och övriga grönsaker. Behovet av frö varierar stort mellan olika växtslag, vilket förstås också påverkar (areal)behovet för fröodling. Hon påpekade särskilt svårigheterna att få fatt i pålitlig utsädesstatistik. Bland identifierade åtgärder kan nämnas utbildning om fröodling, inklusive gällande regelverk, investerings- och odlingsbidrag, mer kunskap om sorterna, enklare administration, minskade kontrollavgifter, och en digital mötesplats för aktuella målgrupper. Hon föreslog också att Pom borde ges ansvar att anmäla sorter till nationell sortlista. Rapporten förväntas bli klar under november.

Åsa menade att kulturreseervaten skulle kunna spela en viktig roll i förökningen av dessa sorter: det finns ett stort intresse, men det är svårt att hitta sorterna varför en plattform, eller annan digital mötesplats, vore önskvärt att få till. RAÄ har nyligen startat temahalvdagar och under 2022 skulle just detta ämne kunna vara ett lämpligt tema. Handläggarna som arbetar med kulturreseervaten på länsstyrelserna utgör då en lämplig målgrupp. **Florian** påpekade att det skulle behövas mer kunskap om fröodling för kommersiellt bruk. **Jan** öppnade för att NordGen skulle kunna medverka under det första årets förökning, men med förbehållen att huvuduppdraget fortsatt är att vara en genbank och att man måste ha ett nordiskt perspektiv. Han framhöll att det finns nätverk i andra nordiska länder som ”adopterar” sorter.

Agneta avslutade sin presentation med att kortredogöra för hur den norska bruksgenbanken, och dess personal, är finansierad. Möjliga svenska aktörer för ett motsvarande uppdrag skulle kunna vara Hushållningssällskapen, men det finns även andra intressenter (Allkorn, Norrtälje Naturcentrum, m.fl.).

3. Rapport från SLU:s samordnare

Helena berättade om förberedelserna för att fira programmets 20-års- och Nationella genbankens femårsjubileum, men som bägge måst ställas in. För den som önskar finns det fortfarande jubileumsbroschyrer kvar att få. Därefter informerade hon om överföringen av Svensk kulturväxtdatabas, Skud till Artdatabanken och det efterföljande utvecklingsarbetet. Den omfattande insatsen hade inte kunnat göras utan det

värdefulla ekonomiska bidraget från Naturvårdsverket. Vad gäller webbarbetet ansvarar nu Linnea Oskarsson för informationen från Nationella genbanken (20 %) och Alva Lindvall för mer programrelaterad information (30 %). Helena uppmanade alla att bidra med nyheter och andra händelser till Poms webbplats. Slutligen kunde hon berätta om [2022 års nya Grönt kulturarv®-växter](#) samt fyra boktitlar som alla förväntas komma ut innan årsskiftet: om popplar, pelargoner, rosor och jordgubbar (inkl. smultron).

Ulf undrade om verksamheten för frukt och bär nu när Inger Hjalmarsson har gått i pension och Helena medgav att det är en utmaning med rådande budget.

4. Aktörernas informationsrunda

i. SLU/Nationella genbanken (Karin):

Nationella genbanken har utökat antalet bäddar samt äntligen löst problemet kring den framtida förvaringen av krukväxterna (pelargoner i ett svalare hus, och resten i ett något varmare). Det totala antalet [lokala klonarkiv](#) är nu 32 och omfattar de flesta växtgrupper. De Badande Wännernas trädgård i Visby är nu också klonarkiv. Träffarna med klonarkivsvårdarna har nu återupptagits efter pandemin, och tanken är att i fortsättningen ordna gemensamma träffar för samtliga värdar. En viktig fråga som har diskuterats under året handlar om skyltningen i klonarkiven. Karin avslutade med att sammanfatta personalens medverkan på mässor, i kurser och andra aktiviteter. Vårens nordiska trädgårdsmässa genomfördes digitalt med av förklarliga skäl färre deltagare än vanligt. Karin avslutade med att uppmana alla att följa Nationella genbankens Instagramkonto som snart har 1500 följare.

ii. Aktörerna

- Statens fastighetsverk (Anders):

Lindallén vid Skokloster slott är strax färdigrestaurerad med växtmaterial från slutet av 1600-talet och början av 1700-talet, i Lövestabruks barockpark i Uppland pågår utplantering av parklindor med anor från 1700-talet för att ersätta almar som har gått ut, och vid Roma på Gotland kommer häck och alléträd planteras med lind med anor från slutet av 1800-talet eller i början 1900-talet. Anders lyfte vidare fram många myndighetssamarbeten med

- Riksantikvarieämbetet om skydd av jordbruksmark vid kungsgårdarna
- länsstyrelserna kring ängsmarker och marker i stadsmiljö; här beaktas även invasiva främmande arter (IAS – Invasive Alien Species)
- Trafikverket angående vägslänter som borde besås av lämpligt lokalt växtmaterial

Jens påtalade svårigheterna att få med Trafikverket i arbetet med den odlade mångfalden och välkomnade att SFV hade kunnat inleda ett så gott samarbete.

- De botaniska trädgårdarna (Annika):

Det gångna pandemiåret har resulterat i rätt låg aktivitet kring Grönt kulturarv®. Dock pågår en omfattande förökning och återplantering av lökväxter, och några rosor är i färd med att levereras till Nationella genbanken. Trädgården är vidare igång med att planera s.k. Gröna kortet-utbildningar. Alltmedan Göteborgs botaniska trädgård håller på att bygga flera nya växthus har Kung-

liga Vetenskapsakademien dessvärre dragit ner anslaget till Bergianska trädgården. Avslutningsvis är de botaniska trädgårdarna naturligtvis intresserade av att medverka i NV:s fortsatta IAS-arbete.

- **Skogsstyrelsen (Sanna):**

Skogsstyrelsen inväntar just nu regeringens skogsproposition som förväntas innehålla en rad nya uppdrag. Nuvarande medial bevakning är inte bara kritisk utan också positiv eftersom man lyfter vikten av skogsbruk med andra trädslag. Tillgänglig statistik visar att tall och gran tillsammans utgör 97 % av allt produktionsmaterial (tall mer än gran); resten utgörs i väldigt liten utsträckning av lövträd och mest av andra barrträdslag. Dagens bevarande görs inom ramen för biotopskyddsområden som till dags dato är knappt 700, och omfattande ett 25-tal trädslag. Sanna framhöll att en större spridning av de skogsgenetiska resurserna vore önskvärd, och särskilt av alm och ask. På europeisk nivå har en ny övergripande genresursstrategi tagits fram liksom en med särskilt fokus på skog (se dp 7.iii).

- **Lantmännen Lantbruk (Bo):**

Det tidigare projektet kring provning av nya växtslag har resulterat i en större odling av gula linser hos flera lantbrukare med målsättningen att nå 150 ton skördad och rensad vara. Inom Grogrund deltar LL nu inom flera projekt där material från NordGen ingår. EU-kommissionens så kallade "vägkarta" kring geneditering kan komma att behandlas under våren 2023, dvs. under svenskt ordförandeskap. LL:s stora satsning kring "framtidens jordbruk" har lett till att gården Bjertorp på Västgötaslätten nu utvecklas till [Framtidsgården Bjertorp](#), en försöksgård för nya odlingssystem och kolinlagring. "Framtidens jordbruk" identifierar växtförädling som en nyckelkomponent för att uppnå ett klimatneutralt jordbruk 2050, men det kräver tillgång till alla nya verktyg som finns i en växtförädlarens verktygslåda. Det senare understryker vikten av ändringar i det så kallade bioteknikdirektivet (98/44/EG). Bosse informerade avslutningsvis om den stora nybyggnationen i Svalöv för genomisk selektion, vilket kommer att innebära stora resursvinster i förädlingen. Tekniken tillämpas redan fullt ut i havre och kommer snart att nyttjas i höstvet, vårvete och därefter andra växtslag.

I den efterföljande diskussionen om genomisk selektion framkom att Sverige är långt framme på nordisk nivå, men att det är svårt att få information från andra företag. Sanna informerade om att liknande arbeten redan pågår inom poppel och några andra trädarter.

- **Naturvårdsverket (Björn-Axel):**

Området IAS upptar just nu en stor del av tiden. Naturvårdsverket har nu till regeringen lämnat en hemställan om en justering av den nationella förordningen; tidpunkten för när denna kan träda i kraft är dock oklar. Förutom att en ny vägledning om IAS har tagits fram, granskar Riksrevisionen för närvarande hela det pågående arbetet. Med anledning av att vissa "krockar" kan uppstå kring de odlade växterna (t.ex. Grönt kulturarv®) välkomnade Björn ett bredare deltagande från referensgruppen. Myndighetens webbplats är nu också omgjord med mycket ny information kring [IAS](#), [genetiska resurser](#) och annat som är relevant för programmet.

- **Friluftsmuseerna (Gustav):**

Den årliga höstträffen kommer i år för första gången att hållas på Skansen och ägnas nästa års internationella konferens på samma plats. Just på Skansen finns starka kopplingar till det gröna kulturarvet eftersom [v itkålssorten 'Säfstaholm'](#) nu odlas i koloniträdgårdarna där. Den hittades för ett par decennier sedan i den ryska genbanken, återbördades till Sverige [och finns nu som bevarandesort på den svenska sortlistan – kommentar av Jens]. Friluftsmuseerna har medverkat i Agneta Börjesons utredning (se dp 2.ii) med anledning av intresset från kulturreservaten och många frågor kring försörjning av utsäde av kulturarvssorter. Kulturens Östarp sydost om Veberöd i Skåne har för övrigt fått status som kulturreservat.

- **LRF Trädgård (Maja):**

Sortprovningsverksamheten vid Stiftelsen Elitplantstationen av trädgårdsgrödor har satt igång i och med rekryteringen av Joakim Stefansson som ansvarig; just nu pågår metodutveckling tillsammans med relevanta fröfirmor. I september deltog LRF Trädgård fysiskt på Elmia Garden-mässan som var bra och präglades av lagom deltagande och ”luftighet”; flera nyheter presenterades, däribland [Årets perenn](#). Maja såg fram emot det fortsatta arbetet kring EU:s utsädeslagstiftning (PRM), liksom möjligheten att samverka i Naturvårdsverkets arbete kring IAS. Ett nytt orosmoln på EU-himlen är användningen av torv, där något lämpligt ersättningssubstrat saknas idag. LRF Trädgård deltar alltså tillsammans med Movium i den EU-finansierade plattformen [Green Cities for a Sustainable Europe](#), med inriktning mot hälsa, klimat, biologisk mångfald, ekonomi och social sammanhållning.

- **Fritidsodlingens riksorganisation (Ulf):**

Inför Nordiska trädgårdar 2022 (31 mars – 3 april) hoppas FOR naturligtvis på en fysisk mässa, men man har för säkerhets skull minskat på antalet scener. Parallellt med förberedelserna inför detta genomför man en uppdatering av statusen vad gäller fritidsodlingens omfattning i landet. Arbetet syftar till att besvara många obesvarade frågor och skulle behöva mer resurser för att kunna genomföras fullt ut. Kampanjen [Rikare trädgård](#) fortsätter, och under nästa år kretsar temat kring de vilda växterna. Bland FORs övriga engagemang kan nämnas Jordbruksverkets arbete kring utsädeslagstiftningen, och arbetet kring invasiva främmande arter – det senare också på nordisk nivå. Ett annat arbete rör förekomsten av bekämpningsmedel i gödsel.

- **SLU (Jonatan):**

SLU har märkt av ett högt söktryck till kurser som är relevanta för Pom – här vill man både öka antalet studenter och vidareutveckla kursutbudet till att också omfatta t.ex. fortbildning. Balsgårdsmaterialet kommer att börja flyttas i vinter för att inlemmas dels som komplement till Nationella genbanken, och dels som undervisningsmaterial. Bland projekten som beviljats finansiering via Grogrund finns ett som rör sortprovning av grönsaker vid Stiftelsen Elitplantstationen där en person nu har anställts som ansvarig; Jonatan menade att det vore intressant att koppla detta projekt till de resultat som presenterades i Agneta utredning (dp 2.ii). Avslutningsvis tipsades om en facebookgrupp som fokuserar på småskalig grönsaksproduktion.

- **Riksantikvarieämbetet (Åsa T):**

Myndigheten deltar i ett antal relevanta projekt, bland annat i *Kunskap som växer* vid Hantverkslaboratoriet under Göteborgs Universitet. Ett antal skrifter och filmer är för närvarande under planering. Ett nytt Leader-projekt – ”Nytt liv i Österlens gamla äppellundar” – är på väg att sättas igång i Skåne. Annars är vägar och vägkanter aktuella på fler sätt: FoU-finansiering till CBM om biologiskt kulturarv i vägkanter har förlängts t.o.m. 2022, vilket har genererat ett samarbetsprojekt med Trafikverket om vägkanter.

- **NordGen (Jan):**

2021 var det andra året i den femårsperiod där NordGen har fått extra budgetmedel för att hantera den s.k. *backloggen* vad gäller förökningar; arbetet går bra och det finns goda möjligheter att genbanken kan avsluta arbetet som planerat. Utöver denna förstärkning har NordGen fått bidrag från Novo Nordisk för att föra över hela baskollektionen från Årslev (Fyn) till Flakkebjerg (sydvästra Själland), ett mycket omfattande arbete. Den stora biblioteks databasen med över 5000 titlar kommer att gås igenom och böckerna märkas. Arbetet med att trimma och optimera det nya informationssystemet GENBIS fortsätter, och Jan flaggade för ett nytt och mer användarvänligt gränssnitt inom en nära framtid. På europeiskt plan deltar NordGen i [EVA-samarbetet](#) där en rad olika parter samverkar kring att karaktärisera genbanksmaterial så att det kan utnyttjas bättre. För närvarande är vete, korn, morot och sallat i fokus för ”fenotypning och genotypning” på ett stort antal platser i Europa. Och i februari 2022 förväntas inflyttningen till genbankens nya byggnad gå av stapeln.

- **FSS (Erik):**

Parkkongressen, som under 2021 fick skjutas upp pga. pandemin, kommer nu att genomföras som tidigare planerat i Uddevalla och preliminärt 31 augusti – 2 september. I samarbete med SLU/Movium har man medverkat i att göra några små filmer, bland annat kring [grönskans betydelse](#) och [betydelsen av gröna rum för alla](#). En ny skrift om parker och stadsrum är också på väg ut.

[Tillägg gjort av Erik i efterhand: arbetet med vägledningen *Fria eller Fälla 2.0* börjar bli klart, och med lite tur kommer nya versionen ut våren 2022.]

- **Föreningen Sesam (Florian):**

Under det gångna året har de flest publika evenemang ställts in, men några möten har kunnat hållas under senare tid. Sesam har nu fler än 2000 medlemmar. Inför 2022 planeras 6-8 fröodlingskurser liksom deltagande i kommande mäsor. Fröodlingsboken har kommit ut i en ny och omarbetad utgåva. Det pågår ett generationsskifte i flera skrån, bland annat sallat, och ett nytt skrå för Övriga baljväxter har inrättats. Slutligen informerade Florian om Nordfrö, återförsäljare av svenskodlat ”kulturarvsfrö” som präglas av viss överlappning med Föreningen Sesam.

5. Information från pågående projekt

- i. Intryck från årets vandringsutställning om vilda kulturväxtsläktingar (bilaga 5)

Jens berättade kort om årets utställning som visats vid Station Linné på Öland, Fredriksdals friluftsmuseum i Helsingborg och Göteborgs botaniska trädgård.

Under 2022 står Tyresta nationalpark, Jamtli och Naturum Höga kusten värdar. Förutom skärmarna ingår tryckta foldrar på svenska och engelska i materialet.

ii. ”Naturbaserade lösningar”

Anna Palmé/NordGen redogjorde för statusen i det nya samnordiska projektet *Bevarande och hållbart nyttjande av genetiska resurser i Norden* som ska pågå t.o.m. 2024 (bilaga 6). Fokus ligger på vilda kulturväxtsläktingar och vilda ätbara växter. Årets aktiviteter har omfattat inventeringar, insamlingar av frö och bladmaterial – det senare för molekylära analyser, en översyn av de nordiska prioriteringarna vad gäller arter, inledande klimatmodellering samt kommunikationsinsatser. I Sverige har insatserna koncentrerats till biosfärsområdet Kristianstad Vattenrike. Mellan 2 och 3 november genomförs en workshop i Oslo med nordiskt och internationellt deltagande.

iii. ”Access and rights to genetic resources: a Nordic approach (II)” (bilaga 5)

Det samnordiska projektet, som omfattar en översyn av den s.k. [Kalmardeklarationen](#) från 2003 gällande tillträde och rättigheter till nordiska genetiska resurser, rullar på och har blivit förlängt till halvårsskiftet 2022 pga. pandemin (uppskjutna möten inom såväl CBD:s partskonferens som Växtgenetiska fördragets s.k. Styrande organ). Fram tills idag har projektet gjort en översyn av det globala läget, inventerat relevant lagstiftning i Norden samt genomfört fem workshoppar med olika genresursteman (djur, växter, skog, akvatiska, och vilda genetiska resurser) med experter och intressenter. Rekommendationerna från 2003 kommer att ses över, och eventuellt nya formuleras.

Bosse undrade om projektets slutsatser och rekommendationer kommer att remitteras, och Jens lovade att ta upp den frågan vid nästa möte i projektgruppen.

6. De pågående utsädesöversynen

Ingrid Karlsson vid Jordbruksverkets växtregelenhet informerade om EU-kommissionens pågående översyn om utsädesreglerna. Hon beskrev bakgrunden till varför kommissionen anser att en översyn behövs, och vilka målen med översynen är. Efter Rådets beställning 2019 har det levererats en studie innehållande olika scenarier, och en färdplan. Tidsplanen ser ut som följer:

- Öppet offentligt samråd under perioden oktober 2021 – mars 2022
- Slutlig konsekvensbedömning april - juni 2022
- Publicering av kommissionens förslag och förhandlingarna inleds under senhösten 2022 till våren 2023 [sammanfallande med Sveriges ordförandeskap – Jens kommentar]

Jordbruksverket har samlat en bred referensgrupp med olika aktörer som stöd i arbetet.¹

7. Aktualiteter: processer av relevans för programmet

Jens redogjorde kort för följande nyheter och händelser som har bäring på det nationella växtgenetiska programmet:

¹ [Kommissionens sida](#) om översynen av utsädeslagstiftningen, resp. [Jordbruksverkets](#).

- i. Kommissionens studie om nya genomiska tekniker (NGT) rullar på och en s.k. [Inception Impact Analysis](#) publicerades 24 september. Den 29 november är alla intresserade inbjudna till [en öppen konferens](#) i frågan.
- ii. En ny EU-förordning om förlängd skyddstid (växtförädlarrätt) för sparris och artgrupperna blomsterlökar, vedartade små bärbuskar och prydnadsbuskar träder i kraft inom kort. Den nya skyddstiden blir 30 år, vilket redan gäller för potatis, vin och träd.
- iii. Inom ramen för EU-projektet [GenRes Bridge](#) har en övergripande europeisk strategi för bevarande och hållbart nyttjande av genetiska resurser tagits fram. Parallellt med detta har enskilda strategier för djur, skog och växt arbetats fram. Dessa kommer att överlämnas till EU-kommissionen vid ett formellt möte 30 november. Det grundläggande syftet är att förse kommissionen med ett heltäckande underlag som harmonierar med den Gröna Givens.
- iv. Nästa fas i den gemensamma jordbrukspolitiken CAP, och därmed också landsbygdsprogram, inleds först 2023. Därför har nuvarande program förlängts t.o.m. 2022. Återstående medel rymmer inga finansieringsformer av relevans för Pom. I Jordbruksverkets förslag för nästa programperiod finns vissa åtgärder som kan vara intressanta, nämligen producentstöd för frukt och grönt, insatser för kompetensutveckling (biologisk mångfald, matkultur), samt Leader. Utöver detta kan det tillkomma särskilda utlysningar, men det är idag svårt att bedöma hur de kan komma att formuleras.

8. Övriga frågor

Inga övriga frågor hade anmälts, men Åsa informerade om en kommande satsning på digitalisering av kulturarv, inklusive det biologiska kulturarvet, under 2022. Det är idag ännu inte klart hur en eventuell finansiering kan komma att se ut.

9. Nästa möte

Nästa års vårmöte i referensgruppen föreslås infalla under april månads senare del. Jan erbjöd värdskap för mötet i NordGens helt nya lokaler i Alnarp. Jens kommer att skicka ut en doodle med förslag på datum [kommentar: datum fastställt till **27 april hos NordGen**].

- Bilagor:
1. Status för åtgärder 2021
 2. Från genbanksmängd till utsädesvolym (Agneta Börjeson)
 3. Redovisning från SLU Samordning (Helena Persson)
 4. Nytt från Nationella genbanken (Karin Persson)
 5. Information från Jordbruksverket
 6. Nordiskt samarbete kring *in situ*-bevarande (Anna Palmé)
 7. Pågående arbete kring EU:s utsädesdirektiv (Ingrid Karlsson)

Sändlista:

Referensgruppen för odlad mångfald

Carin Bunnvik, Jordbruksverket

Agneta Börjeson, Röttle natur och kultur

Anna Palmé, NordGen